

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 13/2 2024 s. 710-734, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

4. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABININ KAPSAYICI EĞİTİM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ *

Süleyman TEMUR**

Geliş Tarihi: 30 Aralık 2023

Kabul Tarihi: 13 Mart 2024

Öz

Eğitim hakkı, birçok hukuksal düzenlemeyle koruma altına alınmasına rağmen eğitimin kimleri kapsamaması gerektiği konusunda tartışmalar hâlâ devam etmektedir. Kapsayıcı eğitim ise bu tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının kapsayıcı eğitim bağlamında incelenmesi” olarak belirlenmiştir. Nitel desende tasarlanan araştırmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmış, veriler içerik ve betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında” 19 farklı kavramın kapsayıcı eğitimle ilişkilendirildiği görülmektedir. İlişkilendirilen kavramların metin, görsel / fotoğraf, şiir, gazete ve genel ağ haberleri gibi farklı araçlarla beraber kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramların “Birey ve Toplum”, “Kültür ve Miras”, “Etkin Vatandaşlık” ve “Küresel Bağlantılar” olmak üzere 4 farklı öğrenme alanında olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının kapsayıcı eğitime hizmet ettiği söylenebilir. Bu verilerden hareketle 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının da kapsayıcı eğitim bağlamında incelenmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kapsayıcı eğitim, sosyal bilgiler, ders kitabı.

AN ANALYSIS OF THE 4TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOK IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract

Although the right to education is protected by many legal regulations, there are still debates about who should be covered by education. Inclusive education is the focal point of these debates. In this context, the aim of the study was determined as “examining the 4th grade social studies textbook in the context of inclusive education”. As a result of the research, it is seen that 19 different concepts are associated with inclusive education in the “4th grade social studies textbook”. It was observed that the associated concepts were used with different tools such as text, visual-photographs, poems, newspapers and general network news. In addition, it was observed that the concepts in the textbook that are associated with inclusive education are in 4 different learning areas: “Individual and Society”, “Culture and Heritage”, “Active Citizenship” and “Global Connections”. In this context, it can be said that the 4th grade social studies textbook serves inclusive education. Based on these data, it is

* Bu çalışma, 20-23 Eylül 2023 tarihleri arasında düzenlenen “International Education Congress (EDUCongress 2023)” kongresinde özet bildiri olarak sunulmuştur.

** Doktora öğrencisi; MEB, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, temursuleyman19@gmail.com

recommended that 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks be examined in the context of inclusive education.

Keywords: Inclusive education, social studies, textbooks.

Giriş

Son zamanlarda eğitime erişimin sağlanması ve eğitimin kimleri kapsaması gerektiği sorunu dünya devletlerini ilgilendiren bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Sakız, 2022). Nitekim eğitim hakkı, uluslararası düzeyde hukuksal olarak güvence altına alınmış en temel haklardan biridir (Erol Sahillioğlu, 2020). Zira 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yayınlanan “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”nin (İHEB) 26. maddesinde eğitim hakkı düzenlenmiştir. 26. maddede öncelikle tüm bireylerin eğitim hakkına sahip olduğu belirtilmiştir (m. 26/1). “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi” nde de 13. maddenin 1. bendi uyarınca taraf devletlerin herkese eğitim hakkı sağlama yükümlülüğü olduğu ifade edilmiştir. Sözleşme’ye göre eğitimin hangi türde ve düzeyde olursa olsun “mevcudiyet”, “erişilebilirlik”, “kabul edilebilirlik” ve “uyarlanabilirlik” olarak dört özelliği taşıması gerektiği belirtilmiştir (Praneviciene & Puraite, 2010). Yine “Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin 28. ve 29. maddeleri çocukların eğitim hakkını düzenlemektedir (Davila & Naya, 2007). “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”nde ise bireylere hem eğitim özgürlüğü hem de eğitim hakkı tanınmıştır (Taşkın, 2014). Tüm bu gelişmeler eğitimin ne denli önemli olduğunu ve eğitim konusunda uluslararası düzeyde iş birliği yapılması gerektiğini göstermektedir. Ancak eğitime erişim sağlanması ve eğitimde fırsat eşitliği noktasında hâlâ birçok sorunla karşılaşmaktadır. Özellikle sosyoekonomik imkânların kısıtlı olduğu kırsal kesimlerde yer alan bireylerin eğitime erişiminin sınırlı olduğu söylenebilir (Büyükhân & Karagöl, 2021; Gürel & Kartal, 2015; Tombul, 2007). Aygül (2018) de okullardaki fiziki yetersizliklerin birçok çocuğun eğitimdeki fırsatlardan eşit şekilde faydalanmasının önüne geçtiğini ifade etmiştir. Bu tartışmaların odak noktası ise “kapsayıcı eğitim”dir (Polat, 2020).

Kapsayıcı eğitime yönelik yapılan tanımlar; kültüre, bölgeye, topluma ve ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle kapsayıcı eğitim hakkında herkes tarafından kabul edilen ortak bir tanım yapmak güçtür (Westwood, 2013; Gürgür, 2021; Özkan, Kırkgöz & Beşdere, 2021).

UNESCO (2015), kapsayıcı eğitimi, bütün öğrencilerin eğitim-öğretim süreçlerinde ve toplumsal yaşamda yer almasını sağlamak, çocukların farklı ihtiyaçlarına cevap vermek, ayrımcılığı azaltmak ve bu amaç doğrultusunda eğitimdeki her türlü değişikliği kapsayan bir süreç olarak tanımlamıştır. Nitekim kapsayıcı eğitim, eğitim-öğretim sürecinde ortaya çıkabilecek her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedefleyen bir anlayıştır (Çelik, 2017). Ainscow (2020), de kapsayıcı eğitimi, farklı niteliklere sahip olan bireylerin değişen ve gelişen dünyada farklılaşan ihtiyaçlarını eğitim kurumlarında tüm öğrencilere hitap edecek şekilde karşılanması olarak ifade etmiştir. Çünkü kapsayıcı eğitim, bireylerin sahip olduğu din, dil, ırk, cinsiyet ve sınıfsal farklılıklara bakılmaksızın tüm öğrencilerin aynı platform çatısı altında eğitim alma sürecidir (Koçyiğit & Şimşek, 2019). Dahası kapsayıcı eğitim, öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve kültürel altyapılarını dikkate alarak ayrımcılığı minimize etme ve tüm öğrencilerin eğitime ve topluma kazandırılmasını öngören bir süreçtir (Gültekin Talayhan & Sakız, 2022). Sakız (2022), ise bu süreci tüm öğrencilerin kaliteli eğitimden yararlanabilmeleri için eğitim kurumlarının kapasitesinin güçlendirilmesi olarak belirtmiştir. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak kapsayıcı eğitimi, adil ve eşit bir eğitim için gereken önemlerin alınması ve bireysel farklılıkların

gözetilerek eğitimin tüm değişkenlerinin koordineli olarak işe koşulması şeklinde tanımlayabiliriz.

Kapsayıcı eğitim, tüm bileşenlerin ortak bir paydada maksimum verimlilik ilkesi doğrultusunda işe koşulması ile açıklanabilir. Nitekim sadece okulların fiziki altyapılarının iyileştirilmesi tek başına yeterli değildir. Öğretmen, veli, yöneticiler, müfredat vb. tüm değişkenlerin uyum içerisinde sürece dâhil edilmesi gerekmektedir (Ainscow, 2005). Sakız vd. (2015) de dezavantajlı bireylere yüklenen misyonun çevresel faktörlerle şekillendirilmesi ve bireylerin içinde yer aldığı tüm platformlarda bir bütün içinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca kapsayıcı eğitim, öğrencilerin akademik başarılarını artırma noktasında önemli bir katkı sağlamaktadır. Nitekim kapsayıcı eğitimde, öğretmenler kültürel ve bireysel farklılıklara hitap edebilmek adına farklı öğretim yöntem ve tekniği kullanacağından bu durum öğrenmeler üzerinde pozitif bir etki sağlayacaktır (Şimşek vd. 2019). Ayrıca kapsayıcı eğitimde bireyi merkeze alarak, bireyin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda esnek ve çok yönlü bir eğitim öğretim sürecinin tasarlanması gibi yaklaşımlar ön plandadır (Uruk, 2023). Bu durum öğrenme güçlüğü olanlar, sığınmacılar, farklı etnik ve dinî kimliğe ait olan bireylerin eğitim imkânlarından maksimum düzeyde faydalanması için önem arz etmektedir (Göl & Sakız, 2020). Bireyler hangi farklılığa sahip olursa olsun bireylerin nitelikli ve adil bir eğitim alması kapsayıcı eğitimin yapı taşını oluşturur (ERG, 2016). Dahası kapsayıcı eğitimde sosyal adalet ve eşitlik kavramları kilit rol oynamaktadır (UNICEF, 2017). Hodkinson (2020) ise bu durumu “eğersiz ve amasız” tüm çocukların aynı çatı altında bir araya gelmesi olarak ifade etmiştir. Çünkü kapsayıcı eğitim, “ötekini anlama ve tanıma” girişimidir (Shaw, 1988).

Bu bilgiler ışığında ve literatürden hareketle kapsayıcı eğitimin temel ilkelerini şu şekilde ifade edebiliriz (Alkaya, 2023; Baka, 2023; Güler, 2023; Göl & Sakız, 2020; Gültekin Talayhan & Sakız, 2022; Temur, 2024a; Uruk, 2023):

Tablo 1: Kapsayıcı Eğitimin Temel İlkeleri

1. Tüm bireylere eğitim hakkı	10. Kültürel etkileşim
2. Bireysel farklılıklara saygı	11. Sosyal adalet
3. Kültürel farklılığa saygı	12. Fırsat ve imkân eşitliği
4. Empati	13. Uyumlu öğretim programı
5. Dayanışma	14. Toplumsal kabul
6. Yardımseverlik	15. Sorumluluk
7. Barış	16. Farklılaştırılmış öğretim
8. Özel gereksinim	17. Entegrasyon
9. Dezavantajlı gruplar	18. Süreç odaklı ölçme ve değerlendirme

Demokratik nitelikler doğrultusunda tüm bireylere eşit, adil ve nitelikli eğitim verilmesi adına sosyal bilgiler dersi kilit rol oynamaktadır. Nitekim sosyal bilgiler dersi, etkin ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmek amacıyla kapsayıcı eğitime hizmet eden birçok değer ve beceriyi bünyesinde barındırmaktadır (Şimşek, 2019; Temur, 2024a). Konak & Ay (2019); bireysel ve kültürel farklılıklara saygı, empati, hak ve özgürlükler, eşit ve adil bir toplumsal yapı ve sorumluluk gibi kavramların sosyal bilgiler dersinin yapı taşını oluşturduğunu ifade etmiştir. Dahası sosyal bilgiler dersi; birlik ve beraberliği sağlamak, sevgi, saygı ve hoşgörü ortamı oluşturmak ve böylece değerlerin içselleştirilmesine katkı sağlamak adına önem arz etmektedir. Ayrıca toplumsal değerlerin içselleştirilmesi ve bu değerlerin toplumsal yaşam pratiklerinde etkin bir şekilde kullanılması sosyal bilgiler dersine yüklenmiş bir misyondur (Koçoğlu & Egüz, 2019). Bu bilgiler ışığında kapsayıcı eğitim ile sosyal bilgiler dersi arasında sıkı bir ilişki olduğunu ve sosyal bilgiler dersinin kapsayıcı eğitime hizmet eden çok önemli bir işleve sahip olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim kapsayıcı eğitimin daha adil bir toplumsal yapı anlayışı ile sosyal bilgiler

dersinin değerlerle donatılmış etkili ve sorumlu vatandaş yetiştirme anlayışı aynı amaca hizmet etmektedir (Fırat, 2021). Özellikle toplumsal uyum, sosyal katılım ve toplumsal kabul sağlamak adına sosyal bilgiler dersi önem arz etmektedir. Çünkü sosyal bilgiler dersi sosyal bilimlerden aldığı verilerle toplumsal yaşam pratiklerinde etkin bir şekilde yer alan bireyler yetiştirilmesine hizmet eder. Dahası sosyal bilgiler dersinde çocuklar, farklılıkların bir zenginlik kaynağı olduğu konusunda farkındalık kazanır ve farklılıklardan öğrenmeyi öğrenir (Yıldırım, 2020). Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin kapsayıcı eğitim ile ortak bir misyona sahip olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı”nda (SBDÖP) yer alan “adalet, eşitlik, yardımseverlik, vatanseverlik, barış vb. gibi değerler ile empati, ön yargı ve kalıp yargıları fark etme, sosyal katılım gibi becerilerin” (MEB, 2018, s. 9) kapsayıcı eğitim ile doğrudan ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu değer ve becerilerin çocuklara aktarılmasında ise ders kitapları önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ders kitapları gerek eğitim çalışanları gerekse de öğrenciler için önemli bir kılavuz işlevine sahiptir. Nitekim ders kitapları eğitim-öğretim sürecinin bir parçası ve zengin bir bilgi kaynağıdır. Dahası eğitim alanında ortaya çıkan tüm yenileşme hareketlerine rağmen ders kitapları hâlâ en önemli ders materyali olarak kullanılmaktadır. Erişiminin kolay olması ve öğretim programında yer alan kazanımları organize bir şekilde yansıtması gibi nitelikler ders kitaplarının geçmişten günümüze önemini korumasının en önemli gerekçelerindedir (Tenekeci & Dursun, 2019). Özgür & Öztaş (2023) ise ders kitaplarının, öğretim esnasında ortaya çıkabilecek dağınıklıkları ortadan kaldırdığını ve öğretim programının nasıl uygulanması gerektiği noktasında öğretmenlere yol gösterdiğini ifade etmiştir. Zira ders kitapları; öğrenme alanı, ünite ve konu başlıkları ile tasarlanmıştır. Bu durum ders kitaplarının öğretim programına hizmet ettiğinin en açık göstergesidir. Ayrıca ders kitapları, dersin başında öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerini ölçme, ders esnasında içinde barındırdığı çalışma yapraklarında yer alan etkinlikler ile konuyu öğretme ve dersin sonunda değerlendirme sorularıyla dersi pekiştirme gibi çok fonksiyonlu işlevlere sahiptir (Arı, 2014). Temur (2023a) da yapmış olduğu araştırmasında sosyal bilgiler ders kitaplarında birçok çalışma yaprağı kullanıldığı ve bu çalışma yapraklarının edebî ürün, kavram haritası, gazete ve genel ağ haberleri, harita, tablo ve şema gibi farklı araçlarla birlikte kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu durum ders kitaplarının kalıcı öğrenmeleri destekleyecek nitelikte inşa edildiğini göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda ders kitaplarının geçmişte olduğu gibi günümüzde de çok önemli bir ders materyali olduğunu söyleyebiliriz.

Alan yazını incelendiğinde; kapsayıcı eğitim bağlamında öğretim programlarının incelendiği (Koçyiğit & Şimşek, 2019; Şimşek vd. 2019; Tuzcuoğlu Bülbül & Sakız, 2020; Göl & Sakız, 2020; Gültekin Talayhan & Sakız, 2022); öğretmenlerin görüş ve algılarının incelendiği (Bayram, 2019; Şimşek, 2019; Erol Salihlioğlu, 2020; Eşici & Doğan, 2020; Akbulut vd. 2021; Alhleel, 2021; Amaç, 2021; Bayram & Öztürk, 2021; Doğan & Telli, 2022; Ketenoğlu Kayabaşı, 2022; Alkaya, 2023; Baka, 2023; Erçiçek, 2023; Güler, 2023; Tuzcuoğlu & Aydın, 2023; Uruk, 2023); kapsayıcı eğitimin tanımı, önemi ve uygulamaları (Çelik, 2017; Göksoy, 2019; Aydın Güngör & Pehlivan, 2021; Kızılaslan, Avşar Tuncay & Umar, 2021; Çelik, 2022; Doğan & Avcıoğlu, 2022; Sakız, 2022; Tagiyeva, 2023) ve sosyal bilgiler dersinde kullanımı (Yıldırım, 2020; Fırat, 2021; Ünal, 2021, Öner, 2022) gibi çalışmaların yer aldığı gözlemlenmiştir. Ders kitapları bağlamında hayat bilgisi (Akcan & Türkmenoğlu, 2022; Arı & Doğan, 2022) ve sosyal bilgiler (Temur, 2024b) ders kitaplarının kapsayıcı eğitim bağlamında incelendiği çok az sayıda çalışma yapıldığı ve bu çalışmaların da sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında bireysel farklılıkları temel alan kapsayıcı eğitim ile etkin vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler dersi arasındaki ilişki günümüzde yaşanan küresel sorunlar ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan göçler ile daha da önem kazanmıştır (Fırat, 2021; Keçeci, 2019). Bu bağlamda dezavantajlı olsun ya da olmasın tüm çocuklara değerlerle donatılmış, eşit, adil ve demokratik bir eğitim verilmesi noktasında sosyal bilgiler dersi kilit rol oynamaktadır. Bu nedenle 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı kapsayıcı eğitim ilkeleri bağlamında incelenmiştir. Zira ders kitapları öğretim programları doğrultusunda çocuklara ne kazandırılması noktasında yol gösterici kılavuzdur. Bu nedenle çalışmanın farkındalık oluşturarak öğretmenlere yol göstereceği düşünülmektedir. Zira öğretim programı doğrultusunda eğitim ve öğretim sürecini tasarlayan ve uygulanmasını sağlayan öğretmenlerdir. Bu nedenle çalışmanın amacı “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının kapsayıcı eğitim bağlamında incelenmesi” olarak belirlenmiştir. Bu amaca ilişkin alt başlıklar şunlardır:

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında;

1. Kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramlar nelerdir?
2. Kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramların ünitelere göre dağılımı nasıldır?
3. Kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramların yazılı metin ve görsellerde yer alma durumu nasıldır?
4. Kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramların öğrenme alanlarına göre dağılımı nasıldır?

1. Yöntem

1.1. Araştırma Modeli

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının kapsayıcı eğitim bağlamında değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada, nitel yöntemli durum çalışması modeli kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama araçları kullanılır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Durum çalışması ise tek bir durumun derinlemesine incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Stake, 2008). Davey (1991) de durum çalışmasını, karmaşık durumları incelerken bağlamsal analiz ve zengin betimlemelerin işe koşulması olarak ifade etmiştir. Ayrıca durum çalışmasında araştırmacının duruma müdahalesinin olmaması gerekmektedir (Ozan Leylum, Odabaşı & Kabakçı Yurdakul, 2017). Bu bağlamda 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan metin ve görseller incelendiğinden nitel yöntemli durum çalışması tercih edilmiştir.

1.2. Veri Kaynağı ve Verilerin Toplanması

Araştırma verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmanın veri kaynağını, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2023 yılında ilkökul öğrencilerine dağıtılan 4. sınıf sosyal bilgiler dersi kitabı oluşturmaktadır. Veriler toplanırken öncelikle kapsayıcı eğitim konusunda geniş bir literatür taraması yapılmış ve gerekli okumalar yapıldıktan sonra (kapsayıcı eğitimin tanımı, önemi, uygulamaları, öğretim programı ve ders kitaplarındaki kullanımı vb. konularda), kapsayıcı eğitimle ilişkilendirilen kavramların yer aldığı bir form yazar tarafından oluşturulmuştur. Bu bağlamda formda yer alan ve kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramlar göz önünde bulundurularak 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelenmiş, ders kitabında yer alan yazılı metin ve görseller kapsayıcı eğitim ilkeleri bakımından eleştirel bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Kapsayıcı eğitimin içeriğinde neler olduğunu göstermek ve ortaya konulan verileri desteklemek amacıyla “4. sınıf sosyal bilgiler ders

kitabında” yer alan yazılı metin ve görsellerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan ders kitabının künyesi aşağıda verilmiştir:

Tüysüz, S. (2023). *İlkokul sosyal bilgiler ders kitabı 4*. Tuna Matbaacılık.

Çalışmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının tercih edilmesinin gerekçesi olarak; kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen empati, kalıp yargı ve ön yargıları fark etme becerisi ile saygı ve sorumluluk gibi değerlerin çocuklara erken yaşta verilmesi gösterilebilir (Ünal, 2021). Çünkü bu yaş grubunda yer alan çocuklar, olaylara farklı açıdan bakabilmeye başlar (Doğan, 2007) ve bu durum kapsayıcı bir toplum ve eğitim için bir ön koşul görevi üstlenmektedir. Dahası bu dönemde verilecek eğitimin gerek bilişsel gerekse de duyuşsal gelişimi desteklediği bilinmektedir (Bredekamp, 2015; Tunçeli & Zembat, 2017). Bu bağlamda ilkokul ile ortaokul arasında bir geçiş dönemi olarak görülen 4. sınıfın kapsayıcı eğitim konusunda kritik bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

1.3. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında 4. sınıf sosyal bilgiler dersi kitabı kapsayıcı eğitim ilkeleri doğrultusunda incelendiği için betimsel ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Çünkü “betimsel analiz daha çok araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık biçimde belirlendiği araştırmalarda kullanılır” (Strauss & Corbin, 1990, s. 118). “Betimsel analiz tekniğinde toplanan veriler daha önceden belirlenmiş temalara göre yorumlanır ve özetlenir” (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 243). “Bulgular, sistemli ve açıkça betimlenmesinin ardından betimlemeler açıklanır, yorumlanır, ilişkilendirilir ve sonuçlar çıkarılır” (Baltacı, 2019, s. 379). İçerik analizinin temel amacı ise, toplanan verileri daha ayrıntılı açıklayabilmek adına kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Toplanan veriler kavramsallaştırılır, düzenlenir ve temalar belirlenir. Bu temalar aracılığıyla olgular, daha anlaşılır bir duruma getirilebilir (Bengtsson, 2016; Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu bağlamda öncelikle 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan yazılı metin ve görseller kapsayıcı eğitim ilkeleri doğrultusunda tek tek incelenmiştir. Bu aşamadan sonra, elde edilen veriler sınıflandırılmış ve kodlanmıştır. Son olarak elde edilen kodlar kapsayıcı eğitim ilkeleri doğrultusunda temalara ayrılmış ve tablolara dökülmüştür. Elde edilen verileri desteklemek amacıyla ders kitabında yer alan yazılı metin ve görsellerden doğrudan alıntı ve açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca SBDÖP’den de alıntılar kullanılarak elde edilen veriler desteklenmiştir.

1.4. Verilerin Geçerliliği ve Güvenirliği

“Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirliliği sağlamanın en önemli aşaması; araştırmacının veri toplama, veri analizi ve yorumlanması süreçlerinde tutarlı olması, araştırmanın tüm aşamalarını ayrıntılı ve açık bir şekilde ifade etmesidir” (Yüksel, Mil & Bilim, 2007, s. 58). Bu araştırmada geçerliğin ve güvenirliliğin sağlanması için; araştırmanın deseni, verilerin nasıl toplandığı ve analiz edildiği şeffaf bir şekilde ortaya konulmuştur. Daha sonra aynı araştırmaya birden fazla araştırmacının dâhil edilmesi, araştırmanın bakış açısını ve eleştirel yorum yetisini güçlendireceğinden (Silverman, 2016) yazar tarafından yapılan analizlerin güvenirliliğini (tutarlılığını) sağlanmak adına ders kitabında yer alan yazılı metinler ve görsellerde kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramlar sosyal bilgiler alanında ve kapsayıcı eğitim konusunda çalışmaları olan bir uzman tarafından incelenmiştir. Nihai olarak analiz neticesinde tespit edilen bulguların yakın ve tutarlı olduğu gözlemlenmiştir.

2. Bulgular

“4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında” yer alan yazılı metin ve görsellerde kapsayıcı eğitime ilişkin bulgular ünitelere ve öğrenme alanlarına göre analiz edilerek aşağıda tablolar hâlinde sunulmuştur.

Araştırma kapsamında “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında” kapsayıcı eğitime ilişkin kavramların ünitelere göre dağılımı incelenerek Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kapsayıcı Eğitim ile İlişkilendirilen Kavramların Ünitelere Göre Dağılımı

Kavramlar	Ünite				(f)	(%)
	“Herkesin Bir Kimliği Var”	“Geçmişimi Öğreniyorum”	“İnsanlar ve Yönetim”	“Uzaktaki Arkadaşlarım”		
Farklılıklara Saygı	6	-	-	3	9	18,75
Kültürel Benzerlik ve Farklılıklar	-	1	-	6	7	14,58
Dezavantajlı Gruplar	3	-	1	-	4	8,33
Empati	4	-	-	-	4	8,33
Barış	-	-	-	3	3	6,25
Dayanışma	1	-	-	2	3	6,25
Yardımlaşma	1	-	-	2	3	6,25
Bireysel Farklılıklar	2	-	-	-	2	4,16
Eğitim Hakkı	-	-	2	-	2	4,16
İş Birliği	-	-	-	2	2	4,16
Ön Yargıları Fark Etme	1	-	-	-	1	2,08
Sevgi	1	-	-	-	1	2,08
Hoşgörü	1	-	-	-	1	2,08
Sorumluluk	-	-	1	-	1	2,08
Eşitlik	-	-	1	-	1	2,08
Demokratik Nitelikler	-	-	1	-	1	2,08
Sosyal Kabul	-	-	1	-	1	2,08
Sosyal Katılım	-	-	1	-	1	2,08
Birlik ve Beraberlik	-	-	-	1	1	2,08
Toplam	20	1	8	19	48	100

Tablo 2 incelendiğinde “Kapsayıcı Eğitim” ile ilişkilendirilen 19 farklı kavramın olduğu görülmektedir. “Kapsayıcı Eğitim” ile ilişkilendirilen kavramların sırasıyla en fazla “farklılıklara saygı” 9 (%18,75), “kültürel benzerlik ve farklılıklar” 7 (%14,58), “dezavantajlı gruplar” 4 (%8,33), “empati” 4 (%8,33), “barış” 3 (%6,25), “dayanışma” 3 (%6,25), “yardımlaşma” 3 (%6,25), “bireysel farklılıklar” 2 (%4,6), “eğitim hakkı” 2 (%4,6), “işbirliği” 2 (%4,6), “ön yargıları fark etme” 1 (%2,08), “sevgi” 1 (%2,08), “hoşgörü” 1 (%2,08), “sorumluluk” 1 (%2,08), “eşitlik” 1 (%2,08), “demokratik nitelikler” 1 (%2,08), “sosyal kabul” 1 (%2,08), “sosyal katılım” 1 (%2,08), ve “birlik ve beraberlik” 1 (%2,08), olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca “Kapsayıcı Eğitim” ile ilişkilendirilen kavramların en fazla 20 (%41,66) “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesinde en az ise 1 (%2,08), “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca 3 üniteye kapsayıcı eğitim ilişkilendirilebilecek herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

Araştırmada incelenen bir diğer konu olan kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramların yazılı metin ve görsellerde yer alma durumuna göre dağılımı incelenerek Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kapsayıcı Eğitim ile İlişkilendirilen Kavramların Yazılı Metin ve Görsellerde Yer Alma Durumuna Göre Dağılımı

Kategoriler	(f)	(%)
Metin-Okuma Parçası	14	51,85
Görsel- Fotoğraf	6	22,22
Genel Ağ Haberi	3	11,11
Şiir	2	7,40
Gazete Haberi	1	3,70
Harita	1	3,70
Toplam	27	100

Tablo 3 incelendiğinde; “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında” kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramların sırasıyla en fazla “metin-okuma parçası” 14 (%51,85), “görsel-fotoğraf” 6 (%22,22), “genel ağ haberi” 3 (%11,11), “şiir” 2 (%7,40), “gazete haberi” 1 (%3,70) ve “harita” 1 (%3,70) gibi yazılı ve görsel metinlerde verildiği gözlemlenmiştir.

Araştırmada incelenen bir diğer konu olan “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında” kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramların öğrenme alanlarına göre dağılımı incelenerek Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kapsayıcı Eğitim ile İlişkilendirilen Kavramların Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Öğrenme Alanı	(f)	(%)
Birey ve Toplum	20	41,66
Küresel Bağlantılar	19	39,58
Etkin Vatandaşlık	8	16,66
Kültür ve Miras	1	2,08
Toplam	48	100

Tablo 4 incelendiğinde; “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında” kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramların sırasıyla en fazla “Birey ve Toplum” 20 (%41,66), “Küresel Bağlantılar” 19 (%39,58), “Etkin Vatandaşlık” 8 (%16,66) ve “Kültür ve Miras” 1 (%2,08) öğrenme alanlarında olduğu görülmektedir. Ayrıca “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ve “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanlarında kapsayıcı eğitime ilişkin herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen bulguları desteklemek amacıyla “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında” yer alan yazılı metinler ve görsellerden doğrudan alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

4. sınıf “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesi “Herkesin Bir Kimliği Var” başlığı altında çocukların her bireyin farklı bir kimliğe sahip olduğunu anlamalarını sağlamak adına bireysel farklılıklar (özellikle fiziksel özellikler) ile ilgili aşağıdaki metin (Şekil 1) verilmiştir.

İnsanları birbirinden ayıran fiziksel özellikler nelerdir?

Ne kadar benzer olsun hiçbir insanın özellikleri başka birinin özellikleriyle aynı değildir. Çevrenizdeki insanları incelediğinizde de her birinin dış görünüşü ve davranışlarıyla diğerlerinden ayrıldığını fark edersiniz.

İnsanın kendine özgü özellikleri denilince akla ilk olarak parmak izleri gelir. Ancak parmak izlerimizin dışında yüz şeklimiz, gözümüzdeki iris tabakası, sesimiz, yürüyüşümüz ve kalp atışımız da tıpkı parmak izlerimiz gibi benzersizdir (Görsel 1.3).

Şu anda dünyada 7,5 milyardan fazla insan yaşamaktadır. Geçmişte yaşayanlar da dâhil olmak üzere bu insanların hepsi biriciktir. Aynı durum doğacak bireyler için de geçerlidir.

Şekil 1: Bireysel Farklılıklar (Fiziksel Özellikler) ile İlgili Metin (s. 11)

4. sınıf “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesi “Nelerden hoşlanıyorum? Neleri Yapabilirim?” başlığı altında çocukların her bireyin ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerinin farklı olabileceği fark etmeleri adına bireysel farklılıklar (ilgi, ihtiyaç ve yetenek) ile ilgili aşağıdaki metin (Şekil 2) verilmiştir.

Bireylerin ilgilerini, ihtiyaçlarını ve yeteneklerini bilmeleri gerekli midir? Neden?

İnsanlar fiziksel özellikleriyle olduğu kadar ilgi alanlarıyla da başkalarından ayrılırlar. Ailenizdeki, okulunuzdaki ve yakın çevrenizdeki insanların ilgi alanlarının farklı olduğunu görürsünüz.

Şekil 2: Bireysel Farklılıklar (İlgi, İhtiyaç ve Yetenek) ile İlgili Metin (s. 19)

4. sınıf “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesi “Onun Yerinde Olsaydım” başlığı altında çocukların dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan sığınmacıların içinde bulunduğu duygu durumunu anlamalarını sağlamak ve empati becerilerini geliştirmek amacıyla aşağıdaki metin ve görsel (Şekil 3) verilmiştir.

Ülkemizde misafir olan bu çocukları (Görsel 1.13) daha yakından tanımak için Türkçeyi biraz öğrenmiş olanlarla konuşmaya çalıştım. İçlerinden biri Türkçe bildikleri için derslerde zorlandıklarını söyledi. Ancak öğretmenlerinin ve sınıf arkadaşlarının bu konuda kendilerine yardımcı olduklarını da ekledi.

Konuştuğum çocuklar Türkiye’de buldukları için aslında şanslı olduklarını söylediler de üzüntülerini gizleyemiyorlardı. Bu çok normal bir durumdu. Düşünsenize onların da bizler gibi evleri, parklarında koşup oynadıkları mahalleleri vardı. Okula gidiyor, öğretmenlerini ve arkadaşlarını çok seviyorlardı. Her biri geleceğe yönelik hayaller kuruyor; öğretmen, mühendis, doktor, sanatçı olmak istiyordu. Oysa şimdi bu hayallerinin çok uzağında idiler. Ben kendimi onların yerine koyunca içinde buldukları durumu daha iyi anlıyorum.

Görsel 1.13: Ülkemizde eğitim gören bir grup misafir çocuk

Şekil 3: Dezavantajlı Gruplar (Sığınmacılar) ile İlgili Metin ve Görsel (s. 26)

4. sınıf “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesi “Herkesin Bir Kimliği Var” başlığı altında çocukların dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan yetim bir öğrenciye harçlıklarını göndermesinin sevgi, hoşgörü, empati, dayanışma ve yardımlaşma gibi beceri ve değerlerin kazandırılmasını sağlamak adına aşağıdaki gazete haberi (Şekil 4) verilmiştir.

Küçük Yüreklere Dev Kampanya

AYDIN’ın Germencik ilçesi Bozköy İlkokulu 3A sınıfı öğrencileri harçlıklarından biriktirdikleri paraları hiç tanımadıkları bir yetim öğrenciye göndererek örnek davranış sergilediler.

Bozköy İlkokulu 3A sınıfının 15 öğrencisi, öğretmenleri Narin Sözen Oruç öncülüğünde sosyal sorumluluk projeleri kapsamında Samsun’daki bir ilkokulda eğitim gören, hiç tanımadıkları yetim öğrenci E... N...’ye yardımda bulunmak için kampanya düzenledi. Kampanya kapsamında öğrenciler, her gün harçlıklarından artırdıkları paraları kumbaraya attılar.

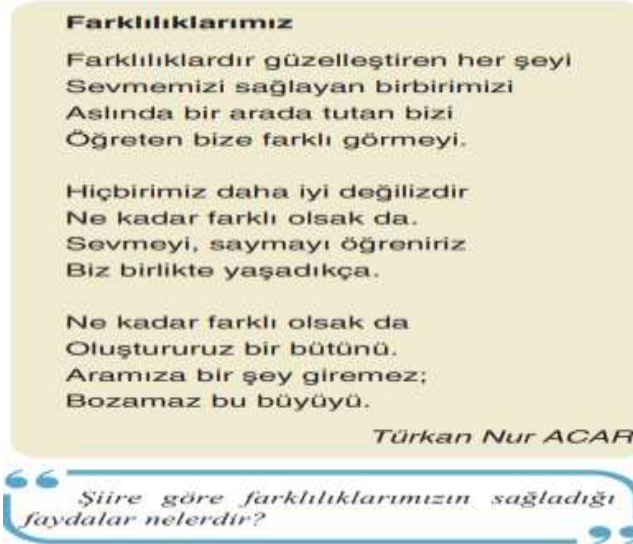
Narin Sözen Oruç, “Her Sınıfın Bir Yetim Kardeşi Olsun adını verdiğimiz proje ile öğrencilere değerler eğitimi vermeye çalışıyoruz. Bu sayede çocuklarımız hoşgörü, sevgiyi ve empati kurmayı öğreniyorlar.” dedi.

Gazete Haberi (1)

“ Anne babasını kaybetmiş çocuklara yardımcı olmak için neler yapılmasını istersiniz? Neden?”

Şekil 4: Dezavantajlı Gruplar (Yetim Öğrenciler) ile İlgili Gazete Haberi (s. 27)

4. sınıf “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesi “Farkındayım, Farklılıklara Saygılıyım” başlığı altında çocuklara farklılıklara saygı konusunda duyarlı olmalarını sağlamak amacıyla aşağıdaki şiir (Şekil 5) verilmiştir.

Şekil 5: Farklılıklara Saygı ile İlgili Şiir (s. 28)

4. sınıf “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesi “Farkındayım, Farklılıklara Saygılıyım” başlığı altında çocukların dezavantajlı gruplardan biri olan bedensel engelli bireylere karşı duyarlı olunması ve ön yargıları kırmasını sağlamak amacıyla aşağıdaki metin ve görsel (Şekil 6) verilmiştir.

Bazı insanların önyargılarıyla mücadele eden bedensel engelliler öyle başarılarla imza atıyorlar ki diğer engellilerin moral ve ilham kaynağı oluyorlar. Böylece kendilerini dışlayan insanların kafalarındaki engelli algısının değişmesinde önemli rol oynuyorlar. Bu konudaki en güzel örneklerden biri 2017 yılında ülkemizde yapılan Avrupa Ampute Futbol Şampiyonası'nda yaşandı. Bu şampiyonada Ampute Futbol Millî Takımımız 41 bin kişinin izlediği final maçında İngiltere'yi 2-1 yenerek Avrupa şampiyonu oldu. Şimdi bu takımın bazı oyuncularını yakından tanıyalım (Görsel 1.14).

Görsel 1.14: Ampute Futbol Millî Takımımızın oyuncularından bazıları

Şekil 6: Dezavantajlı Gruplar (Bedensel Engelli) ile İlgili Metin ve Görsel (s. 29)

4. sınıf “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesi “Millî kültür Öğelerimiz” başlığı altında çocukların her milletin farklı kültürel niteliklere sahip olduğunu göstermek amacıyla aşağıdaki metin (Şekil 7) verilmiştir.

Millet; dil, tarih ve kültür birliği olan insan topluluğudur. Bir milleti oluşturan insanlar çeşitli amaçlarla araç gereçler yapar, yapılar inşa ederler. Duygu ve düşüncelerini söz, yazı, müzik veya resim yoluyla anlatmaya çalışırlar. Sevinçlerini ve üzüntülerini paylaşarak kader ortaklığı yaparlar. Uzun bir zamana yayılan bu yaşantıların sonucunda da millî kültür adı verilen, kendilerine özgü maddi ve manevi değerler meydana getirirler. Böylece her millet; dili, gelenek ve görenekleri, millî kıyafetleri, bayramları, inançları, ahlaki değerleri ve sanat anlayışı ile başka milletlerden ayrılır.

Kökleri tarihin derinliklerine uzanan Türk milleti zengin bir kültüre sahiptir. Misafire kahve ikram etmek, dinî bayramlarda büyüklerin ellerini öpmek, hastaları ziyaret etmek, sünnet ve düğün törenleri yapmak millî kültür öğelerimizdendir. Ayrıca hepimizin evinde millî kültürümüzü yansıtan eşyalar ve sanat eserleri vardır (Görsel 2.1).

Şekil 7: Kültürel Benzerlik ve Farklılıklar ile İlgili Metin (s. 38)

4. sınıf “İnsanlar ve Yönetim” ünitesi “Ben Çocuğum, Haklarımla Varım” başlığı altında çocuk haklarından biri olan “eğitim hakkı” konusunda farkındalık yaratmak amacıyla aşağıdaki (Şekil 8) görsel verilmiştir.

Görsel 6.1: Eğitim alma her çocuğun hakkıdır.

Şekil 8: Eğitim Hakkı ile İlgili Görsel (s. 153)

4. sınıf “İnsanlar ve Yönetim” ünitesi “Ben Çocuğum, Haklarımla Varım” başlığı altında dezavantajlı grupların toplumsal yaşama katılımı ve çocuk haklarından birisi olan eşitlik konularında öğrencileri bilgilendirmek amacıyla aşağıdaki metin (Şekil 9) verilmiştir.

Batuhan

Çocuk Hakları Sözleşmesi devletlere engelli çocukların saygınlıklarını güvence altına alma ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştırma görevi vermiştir. Buna göre engelli çocuklar devletin de desteğiyle özel bakımdan yararlanma hakkına sahiptir.

Devlet çocukların kişiliklerini, zihinsel ve bedensel yeteneklerini geliştirme hakkını gözetir. Bu amaçla devletler çocukların boş zamanlarını değerlendirmeleri, oyun oynamaları, eğlenmeleri için parklar ve bahçeler yapar. Çocuk kulüpleri, kitaplıklar ve spor tesisleri açar (Görsel 6.5).

Önemli çocuk haklarından biri de eşitliklerdir. Çocuklar dili, dini, rengi, cinsiyeti veya soyu nedeniyle ayrımcılığa uğramamalıdır. Duygularını ve düşüncelerini serbestçe ifade edebilmeli, başka çocuklarla bir araya gelebilmelidir. Ayrıca kendi kültürünü yaşama hakkından mahrum bırakılmamalıdır.

Görsel 6.5: Çocuklar kendilerini geliştirme hakkına sahiptir.

Şekil 9: Dezavantajlı Gruplar (Engelli Çocuklar) ve Çocuk Hakları (Eşitlik) ile İlgili Metin ve Görsel (s. 156)

4. sınıf “İnsanlar ve Yönetim” ünitesi “Ben Çocuğum, Haklarımla Varım” başlığı altında çocukların ilgi, istek ve yeteneklerine göre etkinliklere katılabileceğini göstermek ve bu bağlamda sosyal katılım, demokratik yaşam becerilerini geliştirmelerini hedeflemek amacıyla aşağıdaki metin ve görsel (Şekil 10) verilmiştir.

Okul, insanın sosyalleşmesinde rol oynayan önemli bir kurumdur. Bu nedenle toplumun genç bireylerine yalnızca bilgi öğretmeyi değil aynı zamanda hayata hazırlayıcı becerileri kazandırmayı da amaçlar. İletişim kurma, kendini ifade etme, zorluklarla baş edebilme, sorunlara çözümler üretebilme, takım çalışmalarına katılma bu becerilerin başlıcalarıdır.

Öğrenciler okullarında çeşitli amaçlarla topluluklar kurar; ilgi, istek ve yeteneklerine uygun gördükleri topluluğun etkinliklerine katılırlar (Görsel 6.12). Etkinlikler sırasında demokratik hayatın gereklerini yaparak ve yaşayarak öğrenirler. Başarma, kendine güven, yeni dostluklar kurma ve kabul görme duygularını tadarlar. Sorumluluk üstlenmeyi davranış hâline getirerek toplumsal hayata daha özgür ve etkin bireyler olarak katılırlar.

Görsel 6.12: Sosyal ve eğitsel etkinlikler becerilerin geliştirilmesine yardımcı olur.

Şekil 10: Sosyal Katılım ve Demokratik Nitelikler ile İlgili Metin ve Görsel (s. 163)

4. sınıf “Uzaktaki Arkadaşlarım” ünitesi “Ülkeleri Tanıyalım” başlığı altında sporun birleştirici gücünü göstermek amacıyla olimpiyatların kültürel farklılıklar ve bu farklılıklara saygı duyma gibi niteliklere sahip olduğunu çocuklara kazandırmak adına aşağıdaki metin (Şekil 11) verilmiştir.

ÜLKELERİ TANIYALIM.

En fazla gezip görmek istediğiniz ülke neresidir? Bu ülkenin hangi özelliklerini merak ediyorsunuz?

Olimpiyat bayrağının anlamını biliyor musunuz?

Dört yılda bir düzenlenen olimpiyatlar dünyanın en büyük spor organizasyonudur. Olimpiyat bayrağı beyaz zemin üzerine iç içe geçmiş, farklı renklerdeki beş halkadan meydana gelir. Bu halkalar yeryüzündeki beş kıtayı temsil eder. Mavi halka Avrupa'yı, sarı Asya'yı, siyah Afrika'yı, kırmızı Amerika'yı, yeşil ise Avustralya'yı gösterir. Olimpiyatlara bu kıtalardan gelen binlerce oyuncu katılır. Kıtaların her birinde çok sayıda ülke vardır. Finlandiya ve Ürdün bu ülkelerden sadece ikisidir. Ben Sosyal Bilgiler dersinde "Ülkeleri Tanıyalım" konusu işlenirken Finlandiya'nın ve Ürdün'ün önemli özelliklerini araştırdım. Edindiğim bilgileri görsel materyallerle destekleyerek sınıfımızda sundum.

Şekil 11: Kültürel Farklılıklara Saygılı Olma, Birlik ve Beraberlik ile İlgili Metin (s. 174)

4. sınıf "Uzaktaki Arkadaşlarım" ünitesi "Türk Cumhuriyetleri" başlığı altında çocuklara diğer milletlerin kültürel farklılıklarına saygı duymalarını sağlamak için aşağıdaki genel ağ haberi (Şekil 12) verilmiştir.

Türkmenistanlı Öğrenciler Bayrak Bayramını Kutladılar

Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesinde öğrenim gören Türkmenistanlı öğrenciler ülkelrinin bağımsızlığını kazanmasının 25. yılını ve Türkmenistan Bayrak Bayramı'nı kutladılar.

Atatürk Kongre ve Kültür Merkezinde düzenlenen etkinlikte konuşan Türkmenistan Büyükelçiliği Başkâtibi Murat Akmammedov, "Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde 7 bine yakın Türkmenistanlı öğrencimiz eğitim görüyor." dedi.

Akmammedov konuşmasını "2016 yılı bağımsızlığımızın 25. yıl dönümüdür. Ayrıca 19 Şubat bizim Bayrak Bayramımızdır. Bugünü en içten duygularıyla kutluyor ve Türkmen ile Türk bayraklarının daima yan yana olması dileğiyle sizlere teşekkür ediyorum." sözleriyle tamamladı.

İnternet Haberi (5)

Şekil 12: Kültürel Değerlere ve Farklılıklara Saygılı Olma ile İlgili Genel Ağ Haberi (s. 184)

4. sınıf "Uzaktaki Arkadaşlarım" ünitesi "Farklı Kültürler" başlığı altında turizmin kültürel benzerlik ve farklılıklara karşı duyarlı ve saygılı olma konusundaki işlevini çocuklara göstermek amacıyla aşağıdaki metin (Şekil 13) verilmiştir.

FARKLI KÜLTÜRLER

Bir ülke ile ilgili turizm amaçlı tanıtım broşürü hazırlayacak olsaydınız, broşürünüzde o ülkenin hangi alanlardaki özelliklerine yer verirdiniz?

Tarih boyunca insanlar gezip görmek, yeni birilerini tanımak, dinlenmek, eğlenmek gibi amaçlarla seyahatlere çıkmışlardır. Gezmek geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli bir ihtiyaçtır. Bu nedenle insanlar farklı ülkeleri gezerek meraklarını giderip bilgilerini artırmaya çalışırlar. Turizm adı verilen bu faaliyetler genellikle seyahat şirketleri tarafından yürütülür. Bu kuruluşlar insanlara gidecekleri ülkeleri önceden tanıtmak amacıyla görsel ve yazılı iletişim araçlarını kullanırlar. Ülkelerin özelliklerini anlatan genel ağ siteleri kurarlar. Gezi dergileri ve tanıtım broşürleri hazırlayıp insanları gezmeye teşvik ederler. Aşağıda bu broşürlerden alınmış bazı bölümler görüyorsunuz.

Şekil 13: Kültürel Farklılıklara Karşı Saygılı Olma ile İlgili Metin (s. 188)

4. sınıf “Uzaktaki Arkadaşlarım” ünitesi “Farklı Kültürler” başlığı altında çocuklara farklılıkların bir zenginlik kaynağı olduğunu göstermek ve çocukların farklılıklara saygı duymasını sağlamak amacıyla aşağıdaki metin (Şekil 14) verilmiştir.

Ülkeler arasındaki farklılıklar ayrışma, dayatma ve çatışma nedeni değil birer zenginlik kaynağı ve ilerleme aracı olarak görülmelidir. İnsan kendisinden farklı olana saygılı olursa karşısındaki de ona saygı duyar. Aksi hâlde aynı karşılığı alır ve karşılıklı saygı yerini çatışmaya bırakır. Bu nedenle daha yaşanabilir bir dünya için insanlar birbirlerinin doğuştan gelen farklılıklarına saygılı olmalıdır. Farklılıklara saygı gösterildiği ölçüde insanlar arasındaki düşmanlık duyguları ve ön yargılar ortadan kalkar. Böylece barışın ve sevginin hâkim olduğu, insan onurunu yücelten bir dünya kurulur.

Şekil 14: Farklılıklara Saygı ile İlgili Metin (s. 195)

4. Sonuç ve Tartışma

“4. sınıf sosyal bilgiler dersi kitabı” incelendiğinde “Kapsayıcı Eğitim” ile ilişkilendirilen 19 farklı kavramın olduğu görülmektedir (Tablo 1). Sosyal bilgiler dersinin yapısı düşünüldüğünde sorumlu ve etkin vatandaşlar yetiştirme gayesi doğrultusunda bu kavramların sosyal bilgilerin yapı taşını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bu kavramlar toplumsal birlik ve beraberliği güçlendirme, sevgi, saygı ve hoşgörü ortamı oluşturma ile eşit ve adil bir yaşam sürme adına önem arz etmektedir. Bu durum “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının” kapsayıcı eğitime hizmet ettiğini göstermektedir. Zira kapsayıcı eğitimde de bireysel ve kültürel farklılıkların dikkate alınarak eğitim öğretim sürecinin tasarlanması ve herkese ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda eşit ve adil bir eğitim verilmesini öngörmektedir. Ayrıca son

zamanlarda yaşanan küresel sorunlara bağlı olarak ülkemize gelen sığınmacı ve mültecilerin entegrasyonunu sağlamak adına “dezavantajlı gruplar”, “sosyal kabul”, “empati” gibi kavramların doğrudan kapsayıcı eğitimle ilişkilendirildiği ve önem arz ettiği söylenebilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer bulgu, “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında” kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramların “metin”, “görsel-fotoğraf”, “genel ağ haberi”, “şiir”, “gazete haberi” ve “harita” gibi yazılı ve görsel metinler aracılığıyla verildiği verildiğidir (Tablo 2). Şiir, gazete gibi edebî metinlerin kullanılması verilmek istenen mesajın daha açık ve net bir şekilde verilmesini sağlamak adına önem arz etmektedir. Nitekim edebî ürünlerin öğrenme ve öğretme sürecinde kullanılması çocukların çok yönlü bakış açısı geliştirmelerine ve empati becerisi kazanmalarına yardımcı olmaktadır (Kaymakçı, 2013; Beldağ ve Aktaş, 2016). Çünkü edebî ürünler, bireyin kelime hazinesini zenginleştirir, heyecan duygusunu artırır, mizah anlayışını geliştirir, çocukların dersi ve okulu sevmesine yardımcı olur ve bireyin toplumsallaşmasına katkı sağlar (Cartledge ve Kiarige, 2001, Temur, 2023a). Sosyal bilgiler dersinde edebî ürünlerin kullanılması çocukların günümüz sorunları ile geçmiş dönemde yaşanmış sorunlar arasında ilişkileri fark etmelerine ve geçmiş ve bugün arasındaki kültürel farklılıkları anlamalarına yardımcı olmaktadır (Kapan, 2019). Bu nedenle sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan edebî metinlerin kapsayıcı eğitim için önemli faydaları olduğu söylenebilir. Aynı şekilde ders kitabında genel ağ haberlerine yer verilmesi güncel konuların sınıf ortamına taşınması bakımından önemlidir (Şekil 1). Temur (2022) yaptığı çalışmasında “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında” en fazla genel ağ haberlerinin kullanıldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu durum kapsayıcı eğitim bağlamında incelendiğinde, güncel konu ve olayların sınıf ortamına taşınması; duyarlı, empatik ve çok yönlü bakış açısı geliştirilmesinde (Sakız, 2021) genel ağ haberlerinden faydalandığını göstermektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bir başka sonuç ise “4. sınıf sosyal bilgiler dersi kitabı” incelendiğinde kapsayıcı eğitime ilişkilendirilen kavramların “Birey ve Toplum”, “Küresel Bağlantılar”, “Etkin Vatandaşlık” ve “Kültür ve Miras” öğrenme alanlarında yer aldığıdır (Tablo 3). Ayrıca “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ve “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanlarında kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen herhangi bir kavrama rastlanılmamıştır. Bu öğrenme alanlarından:

“Birey ve Toplum” öğrenme alanında, ben ve biz olma duygusu çerçevesinde bireysel ilgi, ihtiyaç ve farklılıklar, farklılıklara saygı, empati ve duyarlılık gibi kavramların kapsayıcı eğitime hitap ettiği görülmektedir. Kapsayıcı eğitimin nitelikleri düşünüldüğünde (bireysel farklılıklar, saygı, empati, toplumsal kabul, sorumluluk, ön yargı ve kalıp yargıları aşma) (Dreyer, 2017; Demir Başaran, 2019), “Birey ve Toplum” öğrenme alanının kapsayıcı eğitim ile birçok ortak noktasının olduğu ve kapsayıcı eğitime hizmet ettiği görülmektedir (Ünal, 2021; Öner, 2022). Ayrıca 4. sınıf SBDÖP’de “Birey ve Toplum” öğrenme alanında doğrudan verilecek değerler “saygı” ve “sorumluluk” iken doğrudan verilecek beceri ise “empati”dir (MEB, 2018). Bu durum sosyal bilgiler dersinin ve özellikle “Birey ve Toplum” öğrenme alanının doğrudan kapsayıcı eğitime hizmet edecek şekilde tasarlandığını göstermektedir.

Kapsayıcı eğitimde kültürel farklılıkların bir zenginlik göstergesi olduğu vurgulanmaktadır (Arı ve Doğan, 2022). “Kültür ve Miras” öğrenme alanında da kültürel farklılıklar ve benzerliklerin toplumsal birlik ve beraberlikteki önemi kapsayıcı eğitimi desteklemektedir. Nitekim “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kültürel geçmişi anlama ve ortak bir kültür inşa etme noktasında farkındalık yaratmaktadır. Farklı kültürlerin dünya kültürel mirasına

renk katarak zenginleştirdiğini ve evrensel kültürün toplumları birbirlerine yakınlaştırdığını çocuklara öğretme noktasında önemli bir fonksiyona sahiptir (Yalçın & Güleç, 2022). Ayrıca 4. sınıf SBDÖP’de “Kültür ve Miras” öğrenme alanında doğrudan verilecek değerler “kültürel mirasa duyarlılık” ve “vatansızlık” iken doğrudan verilecek beceri ise “değişim ve sürekliliği algılama”dır (MEB, 2018). Bu durum kültürel çeşitliliğe ve farklılıklara ev sahibi yapan ülkemizde birlik ve beraberlik içerisinde duyarlı ve sorumlu vatandaşlar yetiştirme ve bu kültürel zenginliği toplumsal yaşam pratiklerine yansıtma adına önem arz etmektedir. “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında, demokratik nitelikler ve bunların toplumsal yaşam pratiklerindeki yansımaları ile dezavantajlı grupların (Şekil 1) toplumda yer edinmesi ve toplumsal kabul bağlamındaki önemi kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilmektedir. Tüm bireylerin ülkesine ve milletine aidiyet duyması ve toplumsal yaşamda etkin olmasını sağlayacak bilgi, beceri, tutum ve davranış kazandırma işlevi sosyal bilgiler dersine ve “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanına verilmiştir (Akhan, Çiçek & Mert, 2019; Bozkaya, 2020). Nitekim amacı etkin ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmek olan sosyal bilgiler dersinde “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı (MEB, 2018) doğrudan bu amaca hizmet etmektedir. Kapsayıcı eğitimde de özellikle dezavantajlı grupların eğitim sistemine entegre edilmesi ve bu grupların toplumsal kabulü kritik öneme sahiptir (Sakız, 2022). Ayrıca 4. sınıf SBDÖP’de “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında doğrudan verilecek değerlerden birisi “sorumluluk” iken doğrudan verilecek becerilerden birisi ise “sosyal katılım”dır (MEB, 2018). Bu bağlamda gerek dezavantajlı grupların gerekse de diğer bireylerin eğitime erişmesi ve toplumsal yaşamda yer edinmesi adına “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı kapsayıcı eğitim bağlamında kritik öneme sahiptir.

“Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ise, diğer ülke vatandaşlarının kültürel özellikleri ile kendi ülkesindeki kültürel özellikleri benzerlik ve farklılıklar açısından değerlendirme ve bu bağlamda duyarlılık kazanma üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bu durum kapsayıcı eğitim adına önem arz etmektedir. Diğer toplumlara karşı ön yargı ve kalıp yargılardan sıyrılarak empatik bir bakış açısı geliştirmek “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanına yüklenen bir misyondur (Körükçü & Şahingöz, 2020). Özellikle olimpiyatlar gibi spor faaliyetlerinin ve turizm gibi kültürel faaliyetlerin kültürel benzerlik ve farklılıklara karşı duyarlı ve saygılı olunması adına kritik öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ders kitabında da bu duruma örnek olacak metinler verilmesi (Şekil 1-2) dünya barışına katkı sağlama adına önemlidir. Keçeci (2019) de kapsayıcı eğitimde “barış” değerinin ulusal ve uluslararası düzeyde birlik, beraberlik ve dayanışma sağlaması adına önemli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca 4. sınıf SBDÖP’de “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında doğrudan verilecek değerlerden birisinin “duyarlılık”, ve öne çıkan iki becerinin ise “ön yargı ve kalıp yargıları fark etme” ve “empati” olması bu açıklamaları desteklemektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda sosyal bilgiler dersinin ve ders kitabının kapsayıcı eğitime hizmet edecek şekilde tasarlandığını söyleyebiliriz. Nitekim sosyal bilgiler dersi adalet, eşitlik, sorumluluk, duyarlılık, saygı, sevgi, yardımseverlik, dayanışma vb. toplumsal değerlerin bireyler tarafından içselleştirilmesini sağlamak gibi çok önemli bir işleve sahiptir (Canbaba, 2023; Yalçın, 2023). Başka bir deyişle sosyal bilgiler dersi, bireylerin etkili ve sorumlu bir vatandaş olarak toplumsallaşmasına katkı sağlamaktadır. Tüm bu nitelikler kapsayıcı eğitim ile örtüşmektedir. Gerek Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda gerekse de 4. sınıf ders kitabında kapsayıcı eğitim ile ilişkilendirilen kavramların sosyal bilgilerin ve kapsayıcı eğitimin temel yapı taşı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu durum sosyal bilgiler dersi ve kapsayıcı eğitimin doğrudan aynı ortak amaca hizmet edecek birçok işleve sahip olduğunu göstermektedir. Yine belirtmek gerekir

ki küresel çapta meydana gelen olağanüstü durumlara bağlı olarak ülkemiz jeopolitik konumundan dolayı kritik bir öneme sahiptir. Özellikle dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan mülteci, sığınmacı vb. grupların topluma entegre olma, değerlerin içselleştirilmesi ve buna bağlı olarak toplumsal yaşam pratiklerinde etkin bir şekilde yer almasını sağlamak adına sosyal bilgiler dersi önem arz etmektedir. Sosyal bilgiler ders kitapları ise bu misyona hizmet edecek şekilde tasarlanmalı ve etkinlikler aracılığıyla somut örnekleri çocuklara sunmalıdır. Toplumsal birlik, beraberlik, huzur ve barış ortamı sağlamak adına bu bir ön koşuldur. Saydığımız tüm bu nitelikler kapsayıcı eğitimin daha adil ve eşit bir toplumsal yapı anlayışına hizmet etmektedir.

5. Öneriler

1. Çalışma “4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı” ile sınırlıdır. Bu bağlamda diğer sınıf düzeylerindeki sosyal bilgiler ders kitapları kapsayıcı eğitim bağlamında incelenebilir.

2. Kapsayıcı eğitim konusunda farkındalık yaratmak amacıyla ders kitabında yer alan metinler çalışma yapraklarına entegre edilerek çeşitli etkinlikler aracılığıyla çocuklara verilebilir. Nitekim etkinlik temelli öğrenmenin kalıcı öğrenmelere hizmet ettiği bilinmektedir (Temur, 2023b).

3. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinde kapsayıcı eğitim ile ilişkili olan konularda gerek görsel / fotoğraf gerekse de genel ağ ve gazete haberlerine daha fazla yer verilmesi önerilmektedir. Nitekim kapsayıcı eğitim gibi güncel konu ve olayların öğretiminde gazete ve genel ağ haberlerinin önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir (Temur, 2022).

4. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bütün öğrenme alanlarında kapsayıcı eğitime ilişkin ifadeler yer verilmesi önem arz etmektedir. Nitekim kapsayıcı eğitim birçok alanda kendine yer edinmiştir. Bu bağlamda öğretim programı ve ders kitapları inşa edilirken bu hususun dikkate alınması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Ainscow, M. (2005). Developing inclusive education systems: what are the levers for change? *Journal Of Educational Change*, 6(2), 109-124.
- Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), 7-16.
- Akbulut, F., Yılmaz, N., Karakoç, A., Erciyas, İ. M., & Akşin Yavuz, E. (2021). Öğretmen adayları kapsayıcı eğitim hakkında ne düşünüyor? *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 33-52.
- Akcan, E., & Türkmenoğlu, Ö. A. (2022). Hayat bilgisi ders kitaplarının farklılıklar açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(1), 423-459. <https://doi.org/10.17152/gefad.951327>
- Akhan, N. E., Çiçek, S., & Mert, H. (2019). Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler öğretim programlarında değişen “iyi vatandaşlık” algısı. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 9-19. <https://doi.org/10.18506/anemon.428588>
- Alhleel, A. (2021). *Sınıfında Suriyeli öğrenci bulunan öğretmenlerin kapsayıcılık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alkaya, S. (2023). *Sınıf öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime yönelik tutum ve öz yeterliklerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Amaç, Z. (2021). Kapsayıcı eğitim ve ilkökul öğretmenleri: Sistematik bir inceleme. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(19), 74-97. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejedus/issue/62791/883234>
- Arı, G. (2014). Türkçe ders kitaplarında fiziksel ve biçimsel görünüm. H. Ülker (Ed.) *Türkçe ders kitabı çözümlenmeleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Arı, S., & Doğan, H. (2022). Kapsayıcı eğitim temelinde hayat bilgisi dersi kazanımlarında ve kitaplarında farklılıklara saygı değerinin incelenmesi. *TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 14(53), 192-200.
- Aydın Güngör, T., & Pehlivan, O. (2021). Kapsayıcı eğitimin Türk eğitim sistemindeki yeri ve önemi. *Studies in Educational Research and Development*, 5(1), 48-71.
- Aygül, H. H. (2018). Eğitime erişim, yoksulluk ve formel / enformel iş gücü olarak üniversite gençliği: "İstihdam için mi eğitim? Eğitim için mi istihdam?". *OPUS International Journal of Society Researches*, 8(1), 58-87. <https://doi.org/10.26466/opus.354859>
- Baka, B. (2023). *Öğretmenlerin kapsayıcı eğitime yönelik özyeterlilik algı düzeyleri, tutumları ve görüşlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Bayram, B., & Öztürk, M. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime yönelik düşünce ve uygulamaları. *Eğitim ve Bilim*, 46(206), 355-377. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2020.9179>
- Beldağ, A., & Aktaş, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde edebî eser kullanımı: Nitel bir çalışma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 953-981.
- Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (1992). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bozkaya, H. (2020). *5. Sınıf sosyal bilgiler dersi etkin vatandaşlık ünitesinin göçmen çocukların vatandaşlık bilinç düzeyleri üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bredenkamp, S. (2015). *Erken çocukluk eğitiminde etkili uygulamalar*. (Effective Practices in Early Childhood Education, 2nd Edition). çev. Hatice Zeynep İnan ve Taşkın İnan. 343-345. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Büyükhan, M., & Karagöl, E. T. (2021). Suriyeli çocukların eğitime erişimi önündeki engeller: Ankara ili örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(3), 941-972.
- Canbaba, Z. (2023). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretim Programları. *Sinerji Uluslararası Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 16-20. <https://doi.org/10.54971/synergy.1225924>
- Cartledge, G. & Kiarie, M. W. (2001). Through literature for children and adolescents. *Teaching Exceptional Children*, 34(2), 40-47.
- Çelik, R. (2017). Adalet, kapsayıcılık ve eğitimde hakkaniyetli fırsat eşitliği. *Fe Dergi*, 9(2), 16-29. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1096805>
- Davey, L. (1991). The application of case study evaluations. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 2(9). <https://doi.org/10.7275/02g8-bb93>
- Davila P., & Naya L. M. (2007). Education and the rights of the child in Europe *Prospects*, 37(3), 357-367.

- Demir Başaran, S. (2019). Kuramdan uygulamaya kapsayıcı eğitim. P. O. Taneri (Ed.), *Kapsayıcı eğitimin hedefleri içeriği ve uygulamaya yansımaları* içinde (ss. 67-92). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, A., & Avcıoğlu, A. (2022). Kapsayıcı eğitimin yadsınamaz gerçeği: Göçmen çocukların eğitim sorunlarının incelenmesi. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 987-1015. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.1083492>
- Doğan, A., & Telli, E. Y. (2022). Öğretmenlerin kapsayıcı eğitime yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 1146-1162. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1096805>
- Doğan, Y. (2004). İlköğretim çağındaki 10-14 yaş grubu öğrencilerinin gelişim özellikleri. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi*, 8(13), 155-187.
- Dreyer, L. M. (2017). *Inclusive education*. In L. Ramrathan, L. Le. Grange and P. Higgs (Eds.). *Education Studies for initial teacher development* (ss. 383-400). Lansdowne: Juta & Co. (PTY) LTD.
- Erççek, B. (2023). *Okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Erol Sahillioğlu, D. (2020). Okulöncesi öğretmenlerinin “kapsayıcı eğitim” kavramına ilişkin algıları: bir metafor analizi çalışması. *Journal of Inclusive Education in Research and Practice*, 1(1), 24-41.
- Fırat, E. (2021). *Sosyal bilgiler dersinde kapsayıcı eğitim: Fenomenolojik bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Goetz, J. C., & Le Compte, M. D. (1984). *Ethnography and qualitative design in educational research*. Academic Press.
- Göksoy, S. (2019). Vatandaşlık eğitimi mi? Çokkültürlülük ve kapsayıcı eğitim mi? *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 2(2), 1-7.
- Göl, H., & Sakız, H. (2020). Okul öncesi eğitimde rehberlik programının kapsayıcı eğitim İlkeleri doğrultusunda tasarlanması / Designing an inclusive guidance program in preschool education. *Nitel Sosyal Bilimler*, 2(2), 90-115. <https://doi.org/10.47105/nsb.775160>
- Güler, E. (2023). *Öğretmenlerin kapsayıcı eğitime yönelik farkındalıkları ile tutumları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gültekin Talayhan, Ö., & Sakız, H. (2022). Beşinci sınıf İngilizce dersi öğretim programının kapsayıcı eğitim ilkeleri etrafında incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(2), 574-590. <https://doi.org/10.24315/tred.881080>
- Gürel, N., & Kartal, S. (2015). Türkiye’de eğitime erişimin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *İlköğretim Online*, 14(2), 593-608. <https://doi.org/10.17051/io.2015.60429>
- Gürgür, H. (2021). Kapsayıcı eğitim özel eğitimde bütünleştirme. İçinde H. Gürgür ve S. Rakap (Eds.), *Kapsayıcı eğitim ve felsefi temelleri* (ss. 2-19). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Haulle, E., & Kabege, E. (2021). Relevance And Quality Of Textbooks Used In Primary Education In Tanzania: A Case Of Social Studies Textbooks. *Contemporary Education Dialogue*, 18(1), 12-28.

- Hodkinson, A. (2020). Special educational needs and inclusion, moving forward but standing still? A critical reframing of some key issues. *British Journal of Special Education*, 47(3), 308-328. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12312>
- Kapan, A. (2019). *6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen edebî ürünlerin öğrenme alanlarında yer alan değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaymakçı, S. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebî türlerin kullanım durumu. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 230-255.
- Keçeci, Y. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının göçmen sorununa ve çok kültürlü eğitime yönelik bakış açıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ketenoglu-Kayabaşı, E. (2022). Öğretmen adaylarının gözünden kapsayıcı eğitim. (Sözlü Bildiri). IX. *Uluslararası Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresi* (s.1527-1535), İzmir, Türkiye.
- Kızılaslan, A., Avşar Tuncay, A., & Umar, Ç. N. (2021). Kapsayıcı pedagoji: Özel gereksinimli öğrencinin psikopatolojik analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(2), 517-542. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.606589>
- Koçoğlu, E., & Egüz, Ş. (2019). Türkiye’de, sosyal bilgiler eğitimine ilişkin alan eğitimcilerinin sorunsal tespitleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 26-37.
- Koçyiğit, E., & Şimşek, H. (2019). Kapsayıcı eğitim bağlamında Türkiye’de ortaöğretim programlarında çokkültürlülüğün izleri. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 75-90.
- Konak, S., & Ay, T. S. (2019). Günlük gazetelerin sosyal bilgiler öğretim programındaki değerler açısından incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 1-21.
- Körükçü, M., & Şahingöz, M. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel bağlantılar öğrenme alanına yönelik tutumlarının incelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi Özel Sayı*, 66-85. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.831611>
- MEB. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. TTKB. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>
- Metin, O., & Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage.
- Morgan, D. L. (1996). *Focus groups as qualitative research* (16. editions). New York: Sage Publications.
- Nikonova, E. I., Sharonov, I. A., Sorokoumova, S. N., Suvorova, O. V., & Sorokoumova, E. A. (2016). Modern functions of a textbook on social sciences and humanities as an informational management tool of university education. *International Journal Of Environmental And Science Education*, 11(10), 3764-3774. [IJESE 593 article 57a34413b92fc.pdf](https://doi.org/10.15663/IJESE.593.article.57a34413b92fc.pdf)

- Öner, G. (2022). *Kapsayıcı eğitim yaklaşımıyla sosyal bilgiler öğretimi: Bir eylem araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ozan Leylum, Ş., Odabaşı, H. F., & Kabakçı Yurdakul, I. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, 5(3), 369-385.
- Özgür, M., & Öztaş, S. (2023). 10. Sınıf tarih ders kitabı hakkında tarih öğretmenlerinin görüşleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 646-669. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1285936>
- Özkan, Ş., Kırkgöz, S., & Beşdere, B. (2021). Kapsayıcı eğitim özel eğitimde bütünleştirme. İçinde H. Gürgür ve S. Rakap (Eds.), *Normalleştirmeden kapsayıcı eğitime: Tarihsel gelişim içinde*. Ankara: Pegem Akademi.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd Ed.). New York: Sage.
- Polat, M. (2020). Türkiye'deki araştırmalar bağlamında kapsayıcı eğitim ve okul yönetimi. İçinde H. Ulukan (Ed.), *Research in education and social sciences* (s. 321-338). İzmir: Duvar Kitabevi.
- Praneviciene B., & Puraite A. (2010). Right to education in international legal documents. *Jurisprudence*, 3(121), 133-156.
- Sakız, H. (2022). Kapsayıcı eğitimin psikolojisi: güncel eğilimler, güncellenen uygulamalar. *Turkish Journal of Special Education Research and Practice*, 4(1), 1-26. <https://doi.org/10.37233/TRSPED.2022.0120>
- Sakız, H., Woods, C., Sart, H., Erşahin, Z., Aftab, R., Koç, N., & Sariçam, H. (2015). The route to 'inclusive counselling': Counsellors' perceptions of disability inclusion in Turkey. *International Journal of Inclusive Education*, 19(3), 250-269. <https://doi.org/10.1080/13603116.2014.929186>
- Shaw, B. (1988). The incoherence of multicultural education. *British Journal of Educational Studies*, 36(3), 250-259. <https://doi.org/10.1080/00071005.1988.9973787>
- Şimşek, H., Dağistan, A., Şahin, C., Koçyiğit, E., Dağistan Yalçınkaya, G., Kart, M., & Dağdelen, S. (2019). Kapsayıcı eğitim bağlamında Türkiye'de ilköğretim programlarında çokkültürlülüğün izleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 177-197. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.563388>
- Şimşek, Ü. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime yönelik tutum ve özyeterlikleri ile sınıf içi uygulamalara ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Stake, R. E. (2008). Qualitative case studies. N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Strategies of qualitative inquiry* (3rd ed. pp. 119-149). Sage Publications, Inc.
- Swanepoel, S. (2010). *The assessment of the quality of science education textbooks: conceptual frame work and instruments for analysis*. Unpublished PhD Thesis. University Of South Africa.
- Tagiyeva, S. (2023). Kapsayıcı eğitimde toplum, okul ve aile işbirliği fırsatları. *BENĞİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2023(1), 82-92. <https://doi.org/10.58646/bengi.1199940>
- Taşkın, P. (2014). *Ortaöğretim okulları öğrencilerine yönelik disiplin düzenleme ve uygulamalarının çocukların temel hak ve özgürlükleri bağlamında*

- değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Temur, S. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarında gazete ve genel ağ haberlerinin kullanımı. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), 657-686. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbed/issue/70167/1142060>
- Temur, S. (2023a). Sosyal bilgiler ders kitaplarında çalışma yapraklarının kullanımı. *International Journal of New Approaches in Social Studies*, 7(1), 15-47. <https://doi.org/10.38015/sbyy.1260777>
- Temur, S. (2023b). Examples of activities that can be used for value transfer in a primary school 4th grade social studies course. A. Demircioğlu (Ed.), In *Global perspectives on value education in primary school* (pp. 316-344). ABD: IGI Global. DOI: [10.4018/978-1-6684-9295-6.ch019](https://doi.org/10.4018/978-1-6684-9295-6.ch019)
- Temur, S. (2024a). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının kapsayıcı eğitim bağlamında incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(1), 165-191. <https://doi.org/10.24315/tred.1336439>
- Temur, S. (2024b). 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının kapsayıcı eğitim bağlamında incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 70, 87-114. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.1390447>
- Tenekeci, M.. & Dursun, H. (2019). 2018-2019 eğitim öğretim yılında 6. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarına yönelik öğretmen görüşleri. *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 3(4), 1-12.
- Tomul, E. (2007). Türkiye’de eğitime katılım üzerinde gelirin etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(22), 122-131.
- Tunçeli, H. İ. & Zembat, R. (2017). Erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve önemi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 1-12.
- Tuzcuoğlu Bülbül, N., & Sakız, H. (2020). Almanca öğretim programının kapsayıcı eğitim ilkeleri etrafında yeniden düzenlenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum*, 9(27), 879-909.
- Tuzcuoğlu, N.. & Aydın, D. (2023). Okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitim ile ilgili görüşleri, problemleri ve çözüm önerileri. *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 27-40. <https://doi.org/10.55008/te-ad.1284572>
- Ünal, R. (2021). *4. sınıf sosyal bilgiler dersinde kullanılan kapsayıcı eğitim etkinliklerinin öğrencilerin sosyal kabul düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- UNESCO. (2015). *Education for all global monitoring report 2015 - Education for all 2000-2015: Achievements and challenges*. Paris: UNESCO.
- UNICEF. (2017). *Kapsayıcı eğitim*. <https://www.unicefturk.org/yazi/kapsayiciegitim> (Erişim Tarihi: 09.07.2023).
- Uruk, Ö. (2023). *Sınıf öğretmenlerinin kapsayıcı eğitiminin uygulanmasına ilişkin öz yeterlilik algıları ve tutumları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Westwood, P. (2013). *Inclusive and adaptive teaching: Meeting the challenge of diversity in the classroom*. Routledge.
- Yalçın, A., & Güleç, S. (2022). Sosyal bilgiler ders kitapları “kültür ve miras” öğrenme alanında yer alan değerlerin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(3), 741-762. <https://doi.org/10.19171/uefad.1181147>

- Yalçın, A. (2023). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında tarihi metinlerin değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın: Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, E. (2020). Sosyal bilgiler dersinde sığınmacılara yönelik kapsayıcı eğitimin incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 49(225), 283-317.
- Yüksel, A., Mil, B., & Bilim, Y. (2007). *Nitel araştırma: Neden, nasıl, niçin?* (3 baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Extended Abstract

Recently, the problem of ensuring access to education and who should be covered by education has emerged as an issue that concerns all states of the world. Indeed, the right to education is one of the most fundamental rights that is legally guaranteed at the international level (Erol Sahillioğlu, 2020). However, there are still many problems in providing access to education and equal opportunities in education. The focus of these discussions is “inclusive education” (Polat, 2020).

UNESCO (2015) defines inclusive education as a process that includes all kinds of changes in education in order to ensure that all students take part in education and social life, to respond to the different needs of children, to reduce discrimination and for this purpose. As a matter of fact, inclusive education is an understanding that aims to eliminate all kinds of discrimination that may arise in the education process (Ainscow, 2020; Çelik, 2017). Sakız (2022) also defined inclusive education as strengthening the capacity of educational institutions so that all students can benefit from quality education.

The social studies course plays a key role in providing equal, fair and qualified education to all individuals in line with democratic qualities. As a matter of fact, social studies course is a course that aims to raise effective and responsible citizens (Şimşek, 2019). Moreover, the social studies course is important for ensuring unity and solidarity, creating an environment of love, respect and tolerance, and thus contributing to the internalization of values. In the light of this information, we can say that there is a close relationship between inclusive education and the social studies course and that the social studies course has a very important function that serves inclusive education.

Textbooks, on the other hand, have an important guiding function for both education professionals and students. As a matter of fact, textbooks are a part of the education process and a rich source of information. Moreover, despite all the innovation movements in the field of education, textbooks are still used as the most important course material (Tenekeci & Dursun, 2019).

In the light of this information, the relationship between inclusive education based on individual differences and the social studies course, which aims to raise effective citizens, has become even more important with the global problems and the resulting migrations. In this respect, the “4th grade social studies textbook” was analyzed in the context of inclusive education principles. Because textbooks are a guiding guide for what children should gain in line with the curriculum. For this reason, it is thought that the study will guide teachers by creating awareness. For this reason, the aim of the study was determined as “examining the 4th grade social studies textbook in the context of inclusive education”.

In this study, which aims to evaluate the “4th grade social studies textbook” around the principles of inclusive education, qualitative research model was used. The research data were collected through document analysis technique, one of the qualitative research methods. The data source of the study is the “4th grade social studies textbook” distributed to primary school students by the Ministry of National Education in 2023. In order to support the data and interpretations put forward by the researcher and to show what is included in the content of inclusive education, direct quotations from the written texts and visuals in the “4th grade social studies textbook” course book used as data source were included. The data of the study were subjected to descriptive and content analysis.

When the “4th grade social studies textbook” is examined, it is seen that there are 19 different concepts associated with “Inclusive Education”. It was observed that the concepts associated with “Inclusive Education” are “respect for differences”, “cultural similarities and differences”, “disadvantaged groups”, “empathy”, “peace”, “solidarity”, “cooperation”, “individual differences”, “right to education”,

“cooperation”, “recognizing prejudices”, “love”, “tolerance”, “responsibility”, “equality”, “democratic qualities”, “social acceptance”, “social participation” and “unity and solidarity”. Considering the structure of the social studies course, we can say that these concepts constitute the building blocks of social studies in line with the aim of raising responsible and effective citizens. This situation shows that the “4th grade social studies textbook” serves inclusive education. Because in inclusive education, it is envisaged that the education and training process should be designed by taking into account individual and cultural differences and that everyone should be given an equal and fair education in line with their interests, needs and abilities.

Another finding obtained as a result of the research is that the concepts associated with inclusive education in the “4th grade social studies textbook” are given through written and visual texts such as “text”, “visual-photo”, “general network news”, “poem”, “newspaper news” and “map”.

Another result of the research is that when the “4th grade social studies textbook” is examined, the concepts associated with inclusive education are found in the learning areas of “Individual and Society”, “Global Connections”, “Active Citizenship” and “Culture and Heritage”. In addition, no concepts associated with inclusive education were found in the learning areas of “People, Places and Environments”, “Production, Distribution and Consumption” and “Science, Technology and Society”.

In the learning area of “Individual and Society”, concepts such as individual interests, needs and differences, respect for differences, empathy and sensitivity within the framework of the sense of being me and us are seen to address inclusive education. In the learning area “Culture and Heritage”, the importance of cultural differences and similarities in social unity and solidarity points to inclusive education. In the learning area of “Active Citizenship”, democratic qualities and their reflections in social life practices and the importance of disadvantaged groups in the context of social acceptance and social acceptance are associated with inclusive education. In the learning area of “Global Connections”, it is seen that it is built on evaluating the cultural characteristics of the citizens of other countries and the cultural characteristics of their own country in terms of similarities and differences and gaining sensitivity in this context.